

תגובות

עוד על קניית קפה במקום שאין בו השגחת כשרות

בתשובה מאת רבני כושרות (אמונת עתיך 98, עמ' 35, תשובה 21) נידונה קניית קפה במקום בלי תעודת כשרות. בסיכום נאמר:

לכתחילה אין לרכוש.. אולם נהג החש עייפות גדולה ויש חשש שיירדם בשעת נסיעה, מותר (הדגשה שלי, א"ב) לו להקל ולרכוש קפה, אחר בדיקה שכל רכיבי הקפה כשרים.

הניסוח 'מותר', לכאורה אינו מדויק, שכן חובה עליו לשמור על חייו ועל חיי אחרים, ולא להחמיר בדבר שאינו אסור מהדין. (אמנם אפשר לומר שיעצור בצד הדרך וישן, אבל במקרים רבים הדבר לא יעשה מסיבות שונות, והסיכון גדול). יש לזכור דברי הרמח"ל (מסילת ישרים פרק כ) בעניין 'משקל החסידות', המלמדים אותנו שלא להחמיר במקום שייצא מהחומרה דבר שלילי. כמו חומרתו של גדליה בן אחיקם, שלא לחוש ללשון הרע שנאמר לו, שהביאה למותו, ולכך ש'נכתב גחלת ישראל הנשאת וסיבב להתם גלות' (לשון הרמב"ם בהל' תעניות פ"ה ה"ב).

אבל נראה שאפילו אין צריך להביא את דברי הרמח"ל, והדברים פשוטים יותר. חידושו של הרמח"ל נצרך במקרים שאין חובה ברורה של 'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם', ושם עלול אדם להחמיר ולא לעבור על דין שמותר לו לבטלו. כמו בסוגיית החורבן בגיטין (המוזכרת גם היא ברמח"ל), שממנה למד המג"א, (באו"ח סי' תרנו) שמפני אימת מלכות מותר לעבור על לאו, וזו טעותו של רבי זכריה בן אבקולס. משמע גם כשאין מדובר בפיקוח נפש חד-משמעי, אף על פי כן מותר לעבור על לאו. מלמדנו הרמח"ל שגם במקרה כזה אין להחמיר, כי עלול לצאת מכך נזק. אבל נהיגה ב'עייפות גדולה', ברור שהיא סותרת את חובת השמירה על חיי עצמו וחיי אחרים, ולכן קל וחומר שאסור להחמיר בדבר, אלא יעצור ויקנה כל דבר מאכל המותר מעיקר הדין.

אגב נזכיר את תשובת 'שבט הלוי' (ח"ה, סימן שא) אודות נהג שנרדם באמצע נסיעתו מניו יורק למונטריאול, ובשל כך נגרם אסון, האם נחשב אנוס (ואז חייב רק בנזק) או שהוא כ'אנוס הקרוב לפשיעה' (וחייב גם בריפוי), וזו תשובתו:

נראה לכאורה דאם נהג זה נרדם בנסיעה הארוכה הזאת מיד קרוב לתחילת הנסיעה לית דין ודיין... שהנהג פשע... שלא ישן מספיק והכניס עצמו בנסיעה כזאת, איברא אם ארע האנוס קרוב לסוף הנסיעה שדרך העולם שגם אם היה ישן... הרי פעמים ופל תרדמה על האנשים ע"י נסיעה ארוכה בפרט בחשכת לילה בזה קשה לקבוע שהוא אנוס קרוב לפשיעה.

כל זאת נאמר במקרה שלא חש עייפות, ולפתע נרדם; ואילו המצב שאנו עוסקים בו חמור יותר, שהרי חש 'עייפות גדולה'.

אוריאל בנר

עוד על קניית קפה בתחנת דלק

בגיליון 98, עמ' 35, הובאה תשובה של רבני כושרות, על קניית קפה בתחנת דלק, ובה שלושה טיעונים. טיעון אחד שהובא בלי מקור ובלי משא ומתן הלכתי, בדבר חיזוק ידי עוברי עברה, ועוד שני טיעונים שנדחו.

א. לא הבנתי מדוע הרחבתם בטענות שנדחו, ולא הבאתם ולו מקור אחד לטיעון היחיד שעומד לאסור. גם לא דנתם בשאלה אם בכל האזור הקרוב אין אפשרות לקנות קפה במקום שומר שבת, ולא הבאתם צדדים להקל, השייכים לסוגיית חיזוק ידי עוברי עברה.

ב. אם כל הבעיה היא חיזוק ידי עוברי עברה, הבעיה אינה הקפה. הרווח של תחנת דלק מהדלק, גבוה עשרות מונים מהרווח עבור הקפה. לכן לפי סברתכם, אסור בכלל לעצור בתחנה כזו, ושאלת הקפה היא שאלה מינורית.

ג. בסיכום התשובה נכתב כך 'לכתחילה אין לרכוש קפה במקומות שמחללים שבת, אולם נהג החש עייפות גדולה ויש חשש שיירדם בשעת נסיעה, מותר לו להקל ולרכוש קפה, אחר בדיקה שכל רכיבי הקפה כשרים'. סיכום זה, מעבר לכך שאינו נכון מבחינה הלכתית, הוא גם מסוכן מבחינה ציבורית:

1. מבחינה הלכתית, נהג החש עייפות גדולה יש עליו איסור חמור לנהוג. איסור זה גדול הרבה יותר מאשר כניסה לחשש תערובת איסור, שכנראה בטל בשישים - 'חמירא סכנתא מאיסורא'. ואי ציון עניין זה, חוטא לשאלה. נוסף על כך קפה שחור פשוט או קפה נמס פשוט בלא טעמים נוספים, אינם צריכים בדיקה כלל, ומותר לקנות אותם גם מגוי בחו"ל (כך הובא במקומות רבים, וביניהם בספר 'ואכלת ושבעת', עמודים 245-244).
2. מבחינה ציבורית זוהי תשובה הגובלת בחוסר אחריות. תחנת דלק אינה בית קפה. קפה בתחנת דלק קונים כי עייפים, ואין רוצים להירדם על ההגה, על כן בתשובה כזו נדרשת זהירות נוספת. מי שינסה לבדוק את רכיבי הקפה במכונת קפה בתחנת דלק, יגלה שהדבר אינו פשוט. בדרך כלל הכיתוב אינו בעברית, ולא תמיד למתדלק יש זמן ועניין לעזור לך למצוא את השקיות המתאימות. מי ייקח אחריות על כל הנהגים שיירדמו על ההגה, כי היה להם קשה להכריע בוודאות שאין ברכיבים של הקפה שום דבר איסור, או שהעייפות שלהם נחשבת 'עייפות גדולה', ויעדיפו להחמיר? נוסף לכך, אם יש בעיה כה חמורה בקפה, כשעוסקים בדיני נפשות כאלו, היה ראוי ונצרך להציע פתרונות אחרים, כמו מנוחה של כמה דקות או עשיית תרגילי ספורט מסוימים וכדומה. ברוב רובן של תחנות הדלק גם יש אפשרות לקנות קפה בקופסאות שימורים (בחלקן יש אבקת חלב נוכרי, אבל במקרה שיש חשש שהנהג יירדם בנסיעה, ואפילו חשש רחוק, בוודאי שיש להתיר זאת), או משקאות אנרגיה עם הכשרים של בד"ץ מנצ'סטר. רב המפרסם תשובה כזו מחויב לקחת אחריות ציבורית, ולא להחמיר בספקות רחוקים באיסור והיתר על ידי הקלה בדיני נפשות.

רוני מרטן

תגובה לתגובה

א. בנוגע למקורות על האיסור לחזק עוברי עברה, מצורפים בזאת כמה מקורות לכך, ואין כאן מקום להרחיב: הרמב"ם פוסק בהלכות שביעית (פ"ח ה"א), שאסור לחזק עוברי עברה, וכן עיין רמב"ם (הלכות רוצח פי"ב הי"ד), שם כתב שהמחזק עוברי עברה - עובר ב'לא תעשה'. בפוסקים מובא שיקול זה פעמים רבות, עיין לדוגמא בשו"ת 'קול מבשר' (סימנים מח - מט); עיין גם בשו"ת 'תשובות והנהגות' (ח"ב סי' רכו), שדן אם מותר לקנות פירות וירקות בחנות שמוכרת חמץ, ולמעשה אוסר זאת מדין חילול ה' של חיזוק עוברי עברה. ועיין בשו"ת 'אגרות משה' (או"ח ח"ב סי' מ בסוף התשובה) שדן אם מותר לקנות אוכל שאין בו כל חשש כשרות, במקום שיש גם אוכל שאינו כשר, ומסקנתו שאם אין צער וכדומה, כדאי מאוד להימנע מכך; ואם לא נמנע מכך צריך לעשות זאת בצנעה. ויש עוד מקורות רבים.

ב. בנוגע להערתך שיש חיזוק עוברי עברה גדול הרבה יותר בכך שאדם ממלא דלק בתחנה שאינה שומרת שבת, נראה לי שההערה אינה במקום, משום שהשאלה הייתה לגבי קניית קפה ולא לגבי מילוי דלק. ודאי שאם אפשר להגיע לתחנת דלק שומרת שבת, בלי שייגרם לו נזק בגין כך, יש להעדיף את התחנה ששומרת שבת.

ג. בנוגע להערתך שמהתשובה משמע שעדיף להחמיר ולא לשתות קפה מאשר להסתכן בפיקוח נפש. במחילה מן המעיר, חוששני שיש כאן ציניות שאינה במקום. נהג שמרגיש עייף עד כדי סיכון של הירדמות על ההגה, אם ישתה קפה בלבד, ינהג בחוסר אחריות גדולה. עד כמה שידוע לי, שתיית קפה אינה זריקת אנרגיה. השפעתה אינה נמשכת לאורך זמן. אדם עייף שעלול לסכן את הנוסעים ברכבו או את שאר הנוסעים על הכביש, צריך לעצור את רכבו בצד, במקום בטוח, ולישון כמה זמן שצריך, כדי להמשיך את הנסיעה בבטחה. לכן כתבתי שאפשר להקל, כיוון ששתיית הקפה אינה דבר שראוי לסמוך עליו, שירענן נהג עייף. כמו כן אם בנהיגה בטוחה עסקינן, אדם חייב לדאוג שיהיה לו ברכבו משקה מרענן, ולא לסמוך על קניית קפה בתחנת הדלק. אדם חייב לתכנן את הנסיעה מראש, ולדאוג שיהיה לו פיצוחים, מים קרים (ניתן לשים ברכב צידנית, וכאשר יוצאים לנסיעה ארוכה, יש לדאוג שהצידינית תהיה מלאה במים קרים או בכל משקה אחר) ותרמוס עם מים חמים.

ואף על פי כן, אם אדם עצר וישן, ושפך על עצמו מים קרים, ובכל זאת הוא מרגיש שהוא צריך לשתות קפה, מותר לו להקל ולרכוש קפה בתנאים שהבאתי בתשובה.

מרדכי וולנוב

על בשרי וחלבי בתנור אחד

בגיליון 98 עמודים 35-36, פורסמה תשובה של רבני כושרות לגבי שימוש בתנור עם תא אחד לחלבי ולבשרי.

א. לגבי אורך הזמן להכשרת התנור, בעיית הזיעה היא רק בתקרת התנור. כדי להגיע למצב שתקרת התנור מגיעה לחום שבו אם נשים קש הוא יישרף, מספיקות פחות מעשר

דקות. לצורך הבדיקה, אפשר להדביק חתיכת נייר קטנה על תקרת התנור, ולראות כמה דקות ייקח לה להתפחם.

ב. רוב המאכלים אינם מזיעים, ובתנורים רבים אין זיעה, בגלל גופי החימום הגלויים. מדוע לא ציינתם קולא משמעותית זו?

ג. לגבי ההערה בסוף, לא הבנתי מדוע בתנורים קטנים אי אפשר להשתמש בחלבי ובשרי בזה אחר זה, גם עם התנאים שהובאו בתשובה. נושא גודל התנור הובא רק בסוגיית 'ריחא' והוא רלוונטי רק כאשר רוצים לאפות חלבי ובשרי ביחד. אם אופים בזה אחר זה, אין בכלל בעיית 'ריחא', ולכן אין משמעות לגודל התנור.

רוני מרטן

תגובה לתגובה

א. נשאלתי מדוע כתבתי שיש להפעיל את התנור לחצי שעה, ולא לעשר דקות. יש להפעיל את התנור לחצי שעה, כדי שוודאי יגיע התנור לליבון קל. זמן זה כולל את הזמן שלוקח לתנור להגיע לטמפרטורה הגבוהה שלו, ואת הזמן שלוקח לו להגיע למצב שקש יישרף על גביו. אם מאן דהו בדק וראה שדי בפחות מחצי שעה, ודאי שאפשר להפעיל את התנור לפחות זמן. נקטתי חצי שעה, כיוון שכך מובא בפוסקים; עיין לדוגמא ב'לקוט יוסף' (איסור והיתר כרך ג, סימן פט סעיף פח). כמו כן כדאי לעיין שם בהערה, ולראות את הדעות הרבות שאוסרות לאפות בתנור אחד, בשר וחלב בזה אחר זה. למעשה לא החמרתי כדעתו, אלא כדעה האמצעית, מפני שבקלות ניתן להכשיר את התנור מבלי לחכות מעת לעת, וכיוון שיש הרבה דעות המצריכות פעולה זו, כדאי לחוש לה.

ב. בנוגע להערה שרוב המאכלים הנאפים והמתבשלים בתנור הם יבשים, אני יודע מדוע קבע המעיר שרוב המאכלים אינם מזיעים. יש המזיעים ויש שאינם מזיעים, תלוי מה מבשלים ואופים.

ג. בנוגע לשאלה מדוע יש להחמיר בתנור קטן, הפוסקים המחמירים בתנור רגיל, עושים זאת משום שהם מחשיבים אותו כקדירה עם כיסוי, ולא כתנור שדיבר עליו השו"ע. לכן בתנור קטן מאוד, כגון טוסטר אובן, ייתכן שגם הדעות המקלות יחמירו, כיוון שניתן לדמותו לסיר. עיין ב'לקוט יוסף' (סי' פט סעי' עח), שכותב שאין להשתמש בטוסטר אובן, לאפיית מאכלי בשר וחלב, גם על ידי התנאים שהתיר בתנור רגיל.

מרדכי וולנוב

על 'מוצרים שיש לבערם ומוצרים שיש למוכרם בערב פסח'

מאמרו של הרב וולנוב ב'אמונת עתיך' 99 (תשע"ג), עמ' 142-151, בהיר וחשוב, ועם זאת יורשה לי להעיר עליו כמה הערות:

- א. הכותרת של פרק א אינה מדויקת, ולפי תוכן הפרק היה צריך לכתוב: 'תערובת חמץ האסורה בפסח מדין 'בל יראה'.
- ב. הרב וולנוב הזכיר כמה פעמים, שאם יש כזית חמץ בתערובת - אסור לאוכלה, ולדעה אחת עובר ב'בל יראה', וצריך למכור את התערובת. לא הוגדר באיזו כמות של התערובת עלול להיות כזית חמץ, ובאיזו כמות אין כזית.
- לדוגמא: אבקת מרק. נכתב בטבלה שיש למוכרה, מפני עירוב קמח¹ שיש בו פחות מכזית בתערובת. אבל לא הוגדר היכן אין כזית, האם בשקיק אבקה להכנת מנה אחת, או בצנצנת פלסטיק שיש בה כדי להכין חמישים מנות, וכדומה.
- ב. חסר פרק על חמץ נוקשה, ונוקשה בתערובת. רוב תמציות המאכל המופקות מחמץ, שמוסיפים אותן למאכלים, באות בתור אבקות או נוזלים שאינם ראויים לאכילת כלב.
- לדוגמא: בטבלה נכתב שמלח לימון אפשר שיוצר מעמילן חיטה. אולם מלח לימון אינו ראוי לאכילת כלב, ומותר אפוא לקיימו בפסח, ואינו צריך מכירה אפילו ערבו אותו במאכל. מותר הוא בהנאה בפסח, ובאכילה אחר הפסח. עי' שו"ע, או"ח סי' תמב ס"ט; ומשנ"ב, ס"ק מג.
- ג. בפרק ג כתב הרב וולנוב שיעסוק בשאלה: 'אם מכירת מוצרים שיש בהם תערובת חמץ לגוי, פותרת את הבעיה, או שמא יש מוצרים שהמכירה אינה מועילה בהם וחייבים דווקא לבערם'. אולם בכל הפרק אין על כך שום דיון. כמו כן לא הובאו במאמר טעמים מדוע לא למכור חמץ, חוץ מכך שההפסד אינו מרובה. ועיין על כך בספרי 'חבל נחלתו', ח"ד סי' יא.
- ד. בהקדמה לרשימת המוצרים ראוי להוסיף שכל מוצרי המזון הכשרים לפסח שנפתחו והשתמשו בהם קודם הפסח, מן הראוי לסוגרם ולהצניעם, מחשש נפילת חמץ לתוכם קודם הפסח. אלא אם כן השגיחו עליהם היטב קודם הפסח, כשנפתחו, ונזהרו מכל חשש חמץ.
- ה. בטבלה שסיכם בה הרב וולנוב את רשימת מוצרי מזון, חסרה לענ"ד עמודה נוספת, שדנה מה דין מוצר שלא נמכר אחר הפסח. חשוב לדעת מה צריך לעשות לפני הפסח, ואולם לא פחות חשוב לדעת מה הדין אם מוצר מסוים לא נמכר; האם מותר להשתמש בו או שהוא אסור לשימוש מדין 'חמץ שעבר עליו הפסח'. חששות לחוד, והלכה למעשה לחוד, ולא החששות הם הקובעים את ההלכה.
- יעקב אפשטיין

תגובה לתגובה

1. אכן ניסוח כותרת פרק א 'תערובת חמץ האסורה בפסח מדין 'בל יראה', מדויק יותר.

1. עי' בספרי חבל נחלתו, ח"א סי' לב, שלרוב הפוסקים קמח אינו חמץ. וראיתי השנה בספר 'אורחות רבינו' (ממנהגי הרה"ג יעקב קנייבסקי 'הסטייפלר') שאף הוא סבר כך, ובש"כ.

2. במאמר כתבתי אודות מוצרים המקובלים אצל הצרכן, לדוגמה באבקת מרק, כוונתי הייתה לאריזות הגדולות המצויות בבתים ולא לשקיק. ב ודאי אין כזית בכדי אכילת פרס, ואף שיש מחמירים בכזית בכל התערובת, בבירורים שביררתי נאמר לי שאין כזית בכל התערובת. נראה לי שחץ ממוצר זה, אין עוד מוצר שעלולים להתבלבל בו. באבקת מרק, כיוון שבאריזה גדולה אין להחמיר, ק"ו בשקיק. ולכן לא ציינתי זאת, בהנחה שאנשים מבינים שכללתי את כל האפשרויות אך נכון יותר היה לציין זאת בטבלה.

3. לגבי חומרי גלם שאינם ראויים למאכל כלב, לא ברור שאין בהם איסור של 'בל יראה'. לדעות רבות, חומר גלם שבא להשביח את המאכל ולתקן אותו לאכילה, גם אם נפסל ממאכל כלב, אין זה מגדירו 'פסול מאכילת כלב'. לכן כמדומני שיש דעות רבות שיחמירו בכהאי גוונא. נראה שאפשר לדמות זאת למחלוקת של הרב צבי פסח פרנק וה'אגרות משה' לגבי ג'לטין (עיין במאמר שהתפרסם בחוברת זו). וכשם שבמחלוקת בנושא ג'לטין הכריעה הרבנות הראשית כדעת ה'אגרות משה', ואסרה לשווק ג'לטין המופק מבהמות לא כשרות, על אף שהוא נפסל ממאכל כלב, כך גם בסוגייתנו נראה לי שיש להכריע כך. כמדומני שיש חומרי גלם רבים ומאכלים רבים שניתן להגדיר אותם פסולים ממאכל כלב, לדוגמה 'ספגטי' לפני שמבשלים אותו, הרי הוא אינו ראוי לכלב. במקרים אלו לא נראה לי שמישהו יתיר להשאירם ולא למוכרם.

4. נקודת המוצא של פרק ג היא שבחמץ גמור אין לסמוך על המכירה, אלא במקום הפסד מרובה; ובתערובת חמץ יש לדון בכל מוצר לגופו, לפי כמות החמץ בתערובת. כיוון שמגמת המאמר לא הייתה דיון על מכירת חמץ, לכן הבאתי בקיצור את הטעם המקובל להלכה ולמעשה.

6. במוצרים המשווקים על ידי חברות שונות, בחברה אחת יכולים להשתמש בעמילן המופק מחיטה, ובחברה אחרת מעמילן המופק מתירס. גם בחברה שמשתמשים בה כיום בעמילן מתירס, ייתכן שבעתיד ישתמשו בעמילן מחיטה. כיוון שכך, איני יכול להורות היתר או איסור לשימוש אחר הפסח במוצר מסוים, שהרי אותו מוצר בחברה אחת יהיה מותר, ובחברה אחרת אסור. בטבלה כתבתי שיש למכור מוצרים מסוימים, כי הם **עלולים** להכיל חמץ, אך הדברים משתנים בין חברה לחברה, ופעמים משתנים משנה לשנה.

מרדכי וולנוב

תגובת הרה"ג יעקב אריאל שליט"א

הערה כללית למאמרים המתפרסמים בחוברת:

פוסקי ההלכה המפרסמים את פסקיהם בביטאון, מתבקשים לציין בפסקיהם מהו עיקר הדין ומהו הידור לחומרא. גם בהידורים, מוצע בזאת להימנע מלהמליץ על הידור מסוים, אלא להציע בפני הקורא את דעות המהדרין, בתור אפשרות לבחירה, ולהותיר לשיקול דעתם של הקוראים אם להדר ובמה להדר. תורת ההידור מחייבת שיקול דעת, ו'לא עם הארץ - חסיד'.

יעקב אריאל